

A KUNOK ÉS A MAGYAR EGYHÁZI HIERARCHIA

IV. Béla király helyesen döntött, amikor az 1241 tavaszán történt tragikus események okozta traumán túltette magát és néhány év múltán, föltehetőleg 1246 előtt, behívta a kunokat és túlnyomó többségüket a Duna-Tisza közén, valamint a Tiszántúlon letelepítette. A magyar uralkodó a harcias népben inkább rokont és az esetlegesen megismétlődő tatárjárás esetén erős harcostársat látott, mintsem a keresztény magyarságra komoly veszélyt jelentő pogány hordát.

Tíz év sem kellett ahhoz, hogy István királyfi házasságot kössön a kunok fejedelmének lányával, Erzsébettel a budai domonkos kolostor templomában, és ezen alkalommal megkeresztelkedjen a kunok fejedelme, az örömapa, meg felesége, az örömanya. A feladat, az egész kun nép keresztény hitre térítése a következő évtizedekben került teljesítésre.

A társadalom egyik vezető csoportja, a *prelati* részéről azonnal elkezdődött az a missziós munka, amelybe áttételesen ugyan, de a Szentszék is bekapcsolódott. A pápák előtt, vagy még inkább a pápai udvarban nem maradtak ismeretlenek a magyar egyház missziós gondjai.

A magyar egyházi állapotokat gyászszínekkel festette le Brúnó olmützi püspök, amikor a II. Lyoni Zsinatot (1274) megelőzően jelentést készített a pápai kúria számára. Ennek oka azon tényben rejlik, hogy ő X. Gergely pápával (1271-1276) IV. László helyett IV. Béla másik unokáját, Béla cseh herceget akarta elfogadtatni magyar királyként. Brúnó püspök a pogány kunok jelenlétét és a bizánci rítusúakkal fönntartott kapcsolatokat írta a magyarok rovására. A pápa 1275-ben Gerardus de Mutina kúriai tisztviselőt Szlavónia és Lengyelország mellett hazánkba küldte, hogy az előző évi zsinaton törvénybe foglalt, a Szentföld támogatására szánt tizedet összegyűjtse. A fennmaradt számadások az itteni, tényleges működéséről tanúskodnak. A pápai kúria tehát több forrásból is ismerhette a Magyar Királyság területén uralkodó állapotokat.¹

Egyébként, ha Brúnó püspök igazat írt volna, a *Domini canes* (ahogyan önmagukat nevezték) rendje 1273-ban miért a pesti Szent Antal domonkos kolostorban tartotta nagykáptalanját? Ha csak a pusztításoknak volt hírértéke külhonban, miért merészkedtek volna éppen ide, egész Európából a prédikátorok gyűlésezni?

Milyen értesülések keltek szárnyra, amelyek a pápai kúria tudomására juthattak és az ott hozott döntéseket befolyásolhatták? Jók is, rosszak is. Ez utóbbira példa a domonkosok nagykáptalanjának esztendejéből (1273): a kunok az 1273-as év május-júniusában föllázadtak a felerészt vérükből származó IV. László király (1272-1290) ellen, és Bodrog vármegyében ostrom alá vették a hajszentlőrinci

1 Fraknói 1901. 80-94.

prépostságot, mint a királyi és egyházi hatalmat megjelenítő intézményt. A király seregei azonban gyorsan ott teremtek és szétverték a lázadó kunok hordáját.²

III. Miklós pápa (1277-1280) folytatta elődei munkáját, és Fülöp fermói püspököt a Magyar Királyságba és a vele szomszédos államokba küldte, hogy az országot a legátus a pápa tekintélyére támaszkodva a háborús állapotból segítse kilábalni, és megszilárdítsa a több okból is törékeny békét. Mindezt bőségesen és részletezve tartalmazza az 1278. szeptember 22-én jóváhagyott bulla, „az egyházi szabadság visszaállítására, a béke helyreállítására, a szegények felemelésére.” A pápai *legatus a latere* a következő év elején érkezett hazánkba, és késlekedés nélkül tárgyalásokba kezdett a szembenálló felekkel. A királyt kibékítette a Kőszegi testvérekkel (klánnal), az esztergomi érseki székre emelte Ladomér váradi püspököt, majd a főurakat és főpapokat egységbe tömörítette, s ezzel lehetővé tette, hogy a király Budán esküt tegyen a katolikus hit és az Egyház szabadságának megőrzésére. Ezt követően a kunok keresztény hitre térítése került rendezésre, legalábbis jogilag. „Másodszor megesküdünk,...hogy kilenc további cikkelyt, ... melyek a keresztények és a kunok helyzetét illetik, ténylegesen megvalósítunk, s hasonlóképpen megtartunk, s alattvalóinkkal megtartatunk.”. A kilenc cikkelyből az első a legfontosabb, mert a hit elfogadásáról szól: „A kunok mindnyájan, kivétel nélkül, akik még nincsenek megkeresztelve, bármilyen korúak és neműek is, a kereszttség szentségét elnyerni akarják és óhajtják magukhoz venni és megtartani az összes egyházi szentségeket....”. A második cikkely a nomád-sztyeppéi élet kereteit szelídítette meg, vagy inkább számolta föl, nagy következetességgel. A kunok elhagyják sátraikat és nemezből készített házaikat, „és keresztény szokás szerint falvakban, földbe épített épületekben és házakban fognak lakni és tartózkodni”, és megígérik, „hogy mindenben a keresztény erkölcsökhöz és szokásokhoz fognak alkalmazkodni.”³ Az 5. cikkely a kunok által erőszakkal elfoglalt egyházi javak visszaszolgáltatásáról intézkedett. A kunok, mint nomád, sztyeppéi nép számára nem volt nagy értéke az emberi életnek, ezért külön, kiemelten kellett megígérniük, hogy az erőszaktól, a gyilkosságtól a jövőben tartózkodnak. A király a legátus előtt megígérte, hogy a kunok által vállaltakat velük betartatja kezesek szedése révén, sőt szükség esetén, ha úgy adódna, fegyveres úton kényszeríti ki a cikkelyek megtartását.

Az I. kun törvény tehát megteremtette a kunok teljes körű megtérésének a kereteit.

Három hét elmúltával, július 13-25. között a király Tétényben gyűlésen vett részt, amelyen a pápai legátus, főpapok és főurak, nemesek és kunok képviselői tovább tárgyalták a kunok kereszténnyé válásának mikéntjét. Az I. törvény általánosabb, átfogóbb hangvételű volt, a II. törvény az adott helyzetet vette figyelembe, és részletekbe menően pontosította a keresztény állam és egyház, a király, a főurak és a főpapok elvárásait. Az I. törvény inkább a pápai legátus egyetemesebb, általánosabb, magasabb szintű elvárásait tartalmazza; a II. jobban figyelembe vette a kunok kötelességei mellett jogaikat. Ezt a 14 cikkelyt augusztus 10-én

2 Györffy 1963. 718-719.

3 Török 2003. 153-156.

adta ki a király, Miklós magiszter, udvari kancellár közbejöttével. Az 1. cikkely a sátrak-házak használatát tiltja, illetve szorgalmazza. A 2. a ruházatot, hajviselést tárgyalja. Fontosságában kiemelkedik az 5. cikkely, amely a letelepedésük helyét a folyókhoz (Duna, Tisza, Körös, Maros, Temes) viszonyítva határozta meg. A tizedik cikkely pedig a kunok egyházi hovatartozása felől intézkedett. Ezt fontossága miatt érdemes pontosan idézni, mivel a kunok fentebb említett hét nemzetsége különböző helyeken és különböző egyházmegyékben, nevezetesen a kalocsai érsek úr és a tisztelendő atyák, a váradi, egri, csanádi és váci püspökök egyházmegyéiben fognak megszállni és letelepedni, azt akarjuk, ugyanezen legátus úr beleegyezésével, hogy eme tisztelendő atyák mindegyike menjen el az ő egyházmegyéjében letelepült nemzetséghez, báróink egyikével, és két bizalomra érdemes szerviennsel az ország nemesei közül, hogy ugyanez (a püspök) a még meg nem kereszteltre a szent kereszttség szentségét illesse, és ugyanazok (a személyek) egyrészt az országunkban és tartományainkban elfogott foglyok szabadon bocsátását, másrészt a nemesek ama, előbb említett üres földjeit illetőleg, amelyeket a megjelölt módon eme kunok településre körülzár, lássák és tudakolják meg a teljes igazságot, és végül ezt nekünk hűségesen jelentsék, hogy mi országunk eme nemeseinek, akiké a földek voltak, fizetségben vagy cserében elégtételt tudjunk adni.”⁴

A többi cikkely ugyancsak a kölcsönösség nevében fogalmazódott meg. A kunok a magyarországi keresztény foglyaikat kötelesek voltak szabadon bocsátani, a külhonban ejtett foglyokat azonban megtarthatták, noha kereszténységük alapján őket is megillette volna új hitsorsosaik részéről a szabadság.

Mindebben Fülöp, fermói püspök volt a főszereplő. Amint azonban megteremtődtek a jogi keretek, azt tartalommal a területileg illetékes főpásztorok töltötték meg, elsőnek Gimesi János kalocsai érsek (1278-1301).⁵ A kunok főemberei, Alpra és Ozor ugyan ígéretet tettek, ám a kunok többsége még évtizedekig ellenállt. A kalocsai főegyházmegye területe többször volt fegyveres küzdelmek színtere. IV. Honorius, majd IV. Miklós pápák a messze távolból levelekkel ostromolták a királyt, hiába. János érsek a pápának próbált engedelmeskedni, de a félig kun király rokon-volta a pogányokkal még bonyolultabbá tette a feszültségekkel amúgy is terhes helyzetet. Amikor Monoszló nembeli Péter (1270-1307) erdélyi püspök Árbóc kunt, a király rokonát és annak két unokáját börtönbe vetette, maga a király sietett vérei segítségére. A keresztvíz a fegyverek zajában inkább elapad, mintsem békésen csordogál a keresztelendőkre. Tamás váci püspök (1278-1289) a Hód-tó melletti fegyveres királyi győzelmét kamatoztatta a térítésben: egyszerre tudott hűséges lenni a királyhoz annak minden bűne ellenére, és a megtért kunok védelmezőjének számított, ezért lett 1289-ben orgyilkosság áldozata. László (1289-1293), majd Aba (1294-1311) lettek utódai, s térítették a kunokat.⁶ Váradon Ladomér (1268-1279), Bertalan (1284-1285), Benedek (1291-1296),

4 Török 2003. 154-156.

5 Udvardy 1991. 162-172.

6 Török – Legeza 2001. 21-23.

Imre (1297-1317) követték egymást, és szembesültek a térítés nehéz feladatával.⁷ A csanádi püspökség főpapjai, Gergely (1275-1291), Antal (1298-1307), Benedek (1307-1337) szintén szorgoskodtak. Gergelynek jutott feladatul Kun László királyt Csanádon, a székesegyházban eltemetni, mert Váradon, az *Atletha Patriae* közel-ségében nem nyugodhatott.⁸

Összefoglalásként azt lehet mondani, hogy a körültekintően megfogalmazott törvények hatályba lépte után a megtérítés folyamat-jelleget öltött a kettős, kun-magyar, és társadalmi-gazdasági, hatalmi-politikai keretben, s végezetül diadalmaskodott a térítők türelme: egyre kevesebb kényszerítés, egyre több önkéntesség tette mind egyöntetűbbé, legalábbis hitben, a Magyar Királyság népeit.⁹

Irodalom

BEKE Margit

2003 *Esztergomi érsekek 1001-2003*. Szent István Társulat, Budapest.

BUNYITAY Vince

1883 *A váradi püspökség története alapításától a jelenkorig*. Nagyvárad.

ENGEL Pál

2001 *Szent István birodalma: A középkori Magyarország története*. História, Budapest.

FRAKNÓI Vilmos

1901 *Magyarország egyházi és politikai összeköttetései a római szentszékekkel*. Szent István Társulat, Budapest.

GYÖRFFY György

1963 *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza I*. Akadémiai Kiadó, Budapest.

JUHÁSZ Kálmán

1933 *A csanádi püspökség története*. Csanádvármegyei Könyvtár, 24; Makó.

TÖRÖK József – LEGEZA László

1999 *A kalocsai Érsekség évezrede*. Mikes Kiadó, Budapest.

TÖRÖK József – LEGEZA László

2001 *A váci püspökség évezrede*. Mikes Kiadó, Budapest.

TÖRÖK József

2003 *A tizenharmadik század magyar egyháztörténete*. Mikes Kiadó, Budapest.

UDVARDY József

1991 *A kalocsai érsekek életrajza: 1000-1526*. Görres Gesellschaft, Köln.

⁷ Bunyitay 1883. 110-125.

⁸ Juhász 1933. 16-23.

⁹ Vö. Beke 2003; Engel 2001; Török - Legeza 1999.